

16086

ՈՂԲԵՐԳՈՒ ՀՐԱԽԻՐԱԿ
ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՈՅ

ԵՐԱՍՄԻՆՅ

ՄԻԳԱՅԷԼ ՊԵՐԶ

1894 Նոյեմբեր 1 Ի Բեքլեկ

Վ.Ա.Ռ.ՆԱ

ԲՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1897

91.99

1-52

Printed in Turkey

891.99
7-52

ՈՂԲԵՐԳՈՒ ՀՐԱՒԻՐԱԿ

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՈՅ

ԵՐԱՍՄԵՅ

ՄԻՔԱՅԷԼ ՊԵՐԷ

1894 Նոյեմբեր 1 ի Օկտոբեր

Վ.Ս.Ռ.ՆԱ.

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1897

20 03

57533uch

Printed in Turkey

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ո՛ր, ի՞նչ սիրատուն ազգայինք Հայոց, որ ցըրուեալ էք ի սփիւռս աշխարհի, Ձեր բնիկ հայրենիքաց յիշատակներով, կարծողք բուն սիրով վառուեալ էք,

Ակնդէա կ'սպասէք հրաւիրակներու՝ որ գջեղ ի հայրենիս առաջնորդեն :

Տառնեալ թերորդ դարուս լուեցաւ ԱՐԱՐԱՏ-ՆԱՆ հրաւիրակներու Չայնը :

Նորա ծայնի արձագանք յորդանոս հեղեղներու նման հովի արագութեամբ՝ գնաց տարածուեցաւ Ռիկիանոսներ, ծովեր, սալեր եւ ձորեր կտրելով անցաւ իւր քաղցր ծայնի բարբառներ բնոյճանուր հայոց հնչեցուց :

Բանի՛ բերկրութեամբ լսեցին, եւ այն հրաւիրակին առաջնորդութեամբ, մտաց արագ թևերով չրջեցան Մեծ Հայոց ամբողջ նուիրեալն եւ սրբազան վայրերը :

Հրճուեցան ի անս դաշտադեղ վայրերուն, յորդարութիւն վճիտ վտակներուն եւ գետերուն :

Եւ երբեմն սղացեալ՝ ողբախօսիկ լինելով, ողբացին եւ լացին տխուր տեղակաց հանդէպ :

Նոցա ողբեր քանի՛ գառն էր նւ խփառ, կցր

(521
39)

21226-60

նախնի հայոց բազմամարդ քաղաքները հաշմարտաց
անասն ։

Ասանց արտատուաց չկարողին անցնիլ կիսա-
կործան տաճարներէն , եւ Հայաստանի բարեբաղ
անխանջ ժշակաց սրբազան չիրիններէն ։

Այժմ Բարձր Հայոց Հրաւիրակն եւս նոյն ող-
ւաթ կ'առաջնորդէ Հայոց գէտ ի բարձրն Սեպուհ
ի Հայրենիա ։

Հաջրեռախրուծեան քաղցր սէրը նոցա մէջ
բոցալուսնի , զարթուցանել ։

ՄԻՔԱՅԵԼ ՊԵՐՃ

(Երեզան)

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՐ

ՈՒՆԻ ՈՒԹՅՈՒՆ

Եկեղէի

Ապէր

Մեհար

Շահգումի

Գարանաղի

Գեղամի

Սանահաղի

Կարին

Սորա իւրեանց զիրքով Հայաստանի ամե-
նաբարձր զաւառներն են . այս պատճառա-
ւաբարձր Հայք անուն առած են ։

ՆՈՒԱԳ Ա.

Բարձր Հայոց Հրաւիրակը կը յորդարէ
Հայ ժողովուրդը ելնել այն սարգսլի Սեպուհ
լեւր, ու հայոց Պարբեւ մեծ հայրապետը
հանգչած է:

Ճանապարհի աշակաղմը գտնուած Շո-
ղակաթ Ս. Ստուածածնի մեհասանը կ'ալ-
ցելին, անդ հրաւիրակը կը խօսի սոյն մե-
հասանին վրայ եւ գիրենք առաքինի, ջեր-
մեռանդ լինելու կը յորդարէ:

Ա. ՆՈՒԱԳ

Սիրեցեալ Հայկազունը,

Բարձր Հայոց հրաւիրակը այժմ զձեզ կը
հրաւիրէ ելնել բարձր Հայոց դաւարադեզ լեւ-
հադաշտերը: Եւ այդ սառույցապատ հսկայ
լեւանց մէջ բարձրացող Հայաստանի լեւանց
թաղուհին Սեպուհ լեւը: Ուրանգ երբեմն
Հայաստանի լուսաւորն կ'առանձնանար նորա
անուառախիտ ծառոց, ժայռից եւ փաղարեւ-
րու մէջ:

Սրբակեաց ծերունի հովուապետը՝ անդ կը
հօկէր, կը տքնէր, այդ բարձրութենէն Հա-
յաստան աշխարհին կը նայէր դորովադուլթ
աշօր:

Հայաստան, որ իր բազմադիմի չարչարա-
նօք նոր ի լոյս եկած էր, իբր փոքրիկ մանուկ
խանձարուրոց մէջ փաթկած, խնամակա-
րօտ կ'երեւէր:

Նա՛ ի սէր այս նորածին Հայաստանի, անդ
կը տքնէր, կը ճգնէր անբուն, երկնից զը-
թօլթիւնը կը հայցէր:

Երկնից զուարթունք դունդ գունդ կը փուռ
թային ի տես մարմնով ճգնողիս :

Այժմ և դուք Հայ աղինք, տիեզերաց չորս
ծայրերէն կը փութար գալ տեսներու այս
չնալթարհիկ ալեւորը, ալեւոր լերանց մէջ :

Հրաւիրակը ձեզ կ'առաջնորդէ ելնել այդ
լեռնաշղթայներէն վեր, շատ վեր, ուր չկայ
քնակութիւն մարդկան :

Եկեղիք դաւառը իւր զուարճայի դաշտով
Արեւելք պիտի թողունք, նորա Արեւմտեան
օդատուն լերանց կողերը քերելով, բարձրա-
նալ գէպ գաղաթները : Ուղղակի գէպ Արեւ-
մուտք պիտի ընթանանք :

Տէտէք, Հայեր, մեր ճանապարհի աջ կողմը
գտնուած լեռնադաշտին վրայ հնադարեան
մենաստան մը կ'երեւի, դորա անունը Շողա-
կաթ Ս. Ստուածածին է, անշուշտ կը կա-
միք տեսնել :

Այո՛, հարկ ու արժանի է տեսնել այս սըր-
բազան հնութիւնը, այս նուիրական սրբա-
վայրը, օ՛ն, համարձակ մտէք և երկիւղա-
ծութեամբ դիտեցէք : Իւր հիմնադիրը՝ Սա-
ղիմի մէջ յայտնուող երկնաւոր այցելուի տի-
եզերաց փրկի առաքեալ Ս. Թադէոսն էր,
որ Հայոց Աբգար թագաւորի խնդրանքը կը
դայ և Հայաստանի մէջ Աւետարանի սեր-
մանքը տխած առեն աստ կը հանդիպի : Ա-

ւանդութիւնը կը յայտնէ թէ՛ նորա տեսլան
մէջ աստ կ'երեւի երկնից թագաւորին լուսա-
փայլ գիմար : Եւ Աւետարանի խոնջեալ մշակին
քաջալերութիւն կուտայ :

Նա այս տեղ ի պատիւ Ս. Կուսին մատու-
մը կանգնեց զոր հեաղհեաէ մեր բարեպաշտ
իշխանները և Քրիստոսասէր թագաւորները
կալուածներով և նուէրներով պատուեցին :
Եւ մեր ոսկեգարեան գլխականութեան առեն
գիտութեան թանգարան եղաւ : Այսպիսի
վանքերէն կը ծնանէին երկասէր ուսումնա-
կան անձինք : Հայ Ժողովուրդը դիտութեան
լոյս ասնցմէ կ'առնար :

Օ՛ն, սիրելիք, մանենք փոքրիկ մատուռը,
իւր հնութեամբ որչափ փառապանծ կ'երեւի :

Կը քստմնին ոսկերքս, անցեալ յիշատակ-
ներ յիւ կը զարթնեն : Որչափ կուտական
ճգնող հայրապետք, սրբասէր անձինք կարդ-
լսուկարդի աստ համախմբեալ են հանուրց
տիեզերաց Արարչի փառաբանութիւն մատու-
ցանելու համար, իւրեանց սրտառուչ ողբո՛մ
ձայներով այս հինաւորց կամարները թըն-
դացուցած են :

Ո՛վ երջանիկ դարեր :

Մարդկութիւնը՝ անմեղութեան, սրբու-
թեան և արդարութեան մէջ կ'ընթանար,
երբ աղաւնի սիրուն էր, այժմ մեղօք չարաց-

եալ, աղուացեալ կ'երեւին : Այժմ ծունդ
գրէք այդ Աստուծոյ փառաց աթոռոյ առջեւ :
Երկնից Տիրուհւոյն օգնութիւնը հայցեմք, որ
զմեզ եւս մխիթարէ, տայ զօրութիւն որ ներ-
կայ Հայաստանի հորիզոնը բռնող, զեղխու-
թեան, ամբարշտութեան, բաւելութեան, ան-
աստուածութեան խաւարամած մթին ամպերը
և մառախուղները ու այս օտարամուտ մար-
թիւնները հալածեմք, որպէսզի արդարու-
թեան խմանալի արեգակնայն պայծառ լոյսը
ծագէ մեր սրտերուն մէջ :

Հայաստանը լուսափայլի լուսով արդարու-
թեան և նախնի հայութեան ոգին կենդանա-
ծնի մեր ոգւոյն մէջ :

Տուք համբոյր այդ հողին և քարին որ
սուրբ է և հրաշագործ ուղղամիտ հաւատաց-
եալին : Շաապենք Հայ ժողովուրդ, զեւ շա-
րոններ պիտի տեսնենք : Այս երեսունի չափ
սենեակները օգարան կ'ըլլան հիւանդաց,
ուխտադիր ջերմեռանդ անձանց :

Ո՛հ, ի՛նչպէս նկարագրեմ և չափեմ այդ
պիսեաց հաւատքը, որ վանուցս գոնէն փղրձ
կերով կը մերձենան Ս. տաճարին, ո՞ր սիրտ
կարող է տուալ դոցա հաւաչանաց. բարէ՞
գարմացմանս, ակն յայանի գիւրութիւն և
բժշկութիւն կ'ստանան, ողջանդամ կը յաւա-
ջանան իրենց շէնք :

Տարին մի անդամ Ս. կուսի վերափոխման
ստեին, աստ կը հաւաքուին Եկեղեցաց գա-
ւառի հայ ժողովուրդք՝ նախնի սովորութեան
համեմատ, երգելով Ս. կուսի « Այսօր ժո-
ղովեալ » գեղեղանայն շարահանը. որչափ
հաւատացելոց սրտեր կը բոցավառուին : Հա-
ղարաւոր անձինք կը շրջապատեն այդ մա-
սուրը, ակնապիշ կը նային այն սեղանին ու
իւր լուսավառութեամբ երկնից գնդաձեւ
տրիկները կը ներկայայնէ : Հայկական սրտն-
չեղի երկնաթափանց մաղթանքները, շա-
հանները և երգերը երգելով ջերմեռանդ ժո-
ղովուրդը հոգեզմայլ կ'ըլլայ, մխիթարեալ
սրտով կը վերագտնայ :

ՎԵՐՁ

ՆՈՒՍ.Գ. Բ.

Յոյն մենասանէն ելնելով, լեռնային
նոյին կը բռնեն:

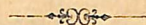
Հրախրակը մի առ մի կը նկարագրէ
նանապարհին պատահած վայելագեղ տե-
ւարանները:

Յետոյ խօսքը դարձնելով լեռնային ա-
նուաբայր գեպիւտին, կը դրուատէ Մեպուն-
ոյ մեծապայծառ վայելչութիւնը եւ սքու-
քիւնը:

Նրեկոյեան վերջալուսոյն Կայիփոսի
վանքը կը հասնին, կը մնան գիշեր անցու-
նելու հոն:

Հրախրակը մամրամասն կը պատմէ սոյն
մենասանի բոլոր անցքերը:

Բ. ՆՈՒԱԳ

Ճաշով՝ Լըդ-ը Հայոց, քայլերնիւ ուղղեցէք
դէպ ի վեր լեռնային փոքր ճանապարհաւ
բնիժանանք: Մի՛ անտարբեր անցնիք կարկա-
շահօս փոքր աղբիւրներէն եւ առուակներէն,
զոր բնութիւնը չնորհած է Հայաստանի լե-
ռանց. խմեցէ՛ք առատ, թող զձեզ զովայնէ:

Զեփեւ-ը հայրենեայ, շնչեցէ՛ք առատ.
դուք այդ ծաղկալից վայրերը համարեցելով
կուղար: Թող ծծեն զձեզ այս ատրուգիր ժո-
ղովուրդ եւ խրեանց հիւժեակ, մոլեակ թո-
քերը կենդանութիւն առնուն:

Օտար երկրաց մէջ խամբեր են. չնչէ՛, թող
վերտօին կենդանանան:

Ո՛հ, ինչ քաղցր էք, կուտական անտառնե-
րէն դալով, հազարաւոր լեռնային ծաղկանց
հօտերը ձեզ հետ կը բերէք:

Ո՛, դու երբեմն շնչելիւ Սեպուհ լեռան
քարայրներուն մէջ բնակող ալեղարդ Պար-
թեւական մեծ անձին:

Բազմաշարքար վիպն ծծեց քու կենդանաւ:

օգ, ուժ առաւ իւր տկար մարմինն: Այն մը թին անմատչելի քարայրներուն մէջ նա իբր տխրակ կամ տատաղ տիւ և գիշեր մշտամբն մունջ կը տքնէր: Ճիշդ մարմնեղէն Սերովբէ մ'էր, երկնային Սերովբէից նման անդադար կ'օրհնէր յախտենական մեծ անուն հղօրին:

Եւ դս'ւ, զեփի'ւս, քանի քաղցր և պատահաւոր կը մերձենայիր պաշտօնի անձին, նորա ձայնի օրհներգութեանց ալէլուից ելեւ լջները հասանազգ հետ խառնելով, կը տեսնէիր շատ հեռուն արձագանք տալով առնելով: Մինչեւ մի թին անտառներու, խառններու, քարանձաւներու մէջ մանելով, մեղմանալով կ'անցայտանայիր:

Ժողովուրդք Հայոց, այսուհետեւ զուարճալի տեսարաններ պիտի տեսնէք, ձեր ամեն քաջաբանի գոյնգոյն ծաղիկներու և ճախ բուստի անուրիւնեան կը հանդիպիք:

Տեսէ՛ք, սրբնթաց առաւ մը որ օճապտոյտ կ'ընթանայ գէպի խոնարհ, երբեմն մեղմ խախալով և երբեմն ահալ շառաւմամբ իւր բուրբ ամայութիւնը կը վրդովէ:

Տեսէ՛ք, վայրենի կենդանիք, որ քարանայ ծերայերէն գորս կեղեկ և ապշութեամբ ձեզ նայելով խօսոյն կ'անցայտանան գէպի անտառներուն խորքերը:

Տեսէ՛ք, զանազան սիրուն թռչնոց երամակ:

Իրենց ճուղիւններով, ճիւղալով օդին մէջ կը նուաղեն: Նորա իրենց բոյն ընտրած են հաղարամեայ Մայրեայ գազաթը կամ ծառոց խոռոչներու մէջ:

Տեսէ՛ք, ահագին սարեր, ձորեր, հովիտներ որ հինաւորաց անտառներով զարդարուած են, հաղարաւոր մշտահոս ախունքներու արծաթափայլ պարզ ցորտ ջրեր, որ ամէն կողմէ կը վաղեն և այս ամայի բուսեան մէջ անուշ կենդանութիւն մը կը սփռեն:

Քիչ մ'ալ քայլերնի՛դ շարեւցէք գէպի վեր սա բլուրին վրայ ելնենք որ տեղ փոքր դաշտ մը կայ և փոքր գետակ մը կը վաղէ. այդ դաշտը ծաղկամարդ կ'ըսուի. այս տեղ մի քիչ հանգստանանք:

Եկեղիք գաւառի թարմ լուաշները, սերը, կողին, պանիրը և Եփրատէսի ախորժա՛ստ ձկները հանեցէք, խումբ խումբ սեղան բաշտեցէք ծաղկամարդի մարդադեմնոց վրայ. բացօդեայ գիւղական խնճոյքնիկ բլէք:

Եկեղեաց դաշտի բնակիւր այգիներու որթեալ տունիկէն պատգաւաւոր արիւնագոյն թուղ գինիներէն խմեցէք, թո՛ղ զբանան ջեր կթոս ծունիկ և լքեալ անդամներ: Արդ կուշտ և զուարթ հանգչած, կազդուրուած Հայկայ սրղիք, ելէք ի չու. անտառներէն անցանք, այժմ սա ծաղկանց բնք պի-

տի անցնինք : Աստ կայ մի ծաղիկ որ Ան-
թառամ կ'ըստի . ամբողջ լեռը պատած է .
մի տարի ամբողջ չթառամիր իւր գոյնը և
անուշ հոտը կը պահէ :

Տեսէ՛ք , տեսէ՛ք բիւրաւոր մեզուայ պար ,
ծաղկանց վրայ ի՛նչպէս դուրգութեանօք կ'իջ-
նեն , իրենց միօրինակ բզղիւնով , առուակ-
ներու ձայնին հետ գեղեցիկ ներգաշնակու-
թիւն կը կազմեն :

Ի՛նչ հիանալի տեսարան , աշխարհի Հաս-
տիչը զարդարած է Հաստառանի լեռները չըք-
նաղագոյն անթիւ բարիքներով , որով բոլոր
աշխարհի մասնանիշ ցոյց կուտայ թէ՛ մար-
դուն կարուսեալ գրախոր առա է :

Անտարբեր մի՛ մնաք , անշահ , անօգուտ մի՛
անցնիք , անթառամ ծաղկանց փունջեր կազ-
մեցէ՛ք , տանինք Աստուծոյ սեղանները զար-
դարենք : Եւ երբ երթանք օտար երկիր Ձեր
բնակարանները Սեպուհայ գերազանց լեռան
մէջ յիշատակը կ'ըլլայ : Արեւն ի մեւտս կը
խոնարհի , մենք ալ ծաղկանց լեռնէն խոնար-
հինք դէպ ի վար զստիժտիւն վրայ դռնուած
մենաստանին մէջ մեզ իջեւան տանենք : Դա
չորբորդ գարուն չիւնուած է գմբէթաղարդ և
կ'ըստի կայիփառի Ս. Յակոբայ վանք , Սե-
պուհայ ստորան է , լեռնաշղթայից մէջ չիւ-
նում , չըմտպատեալ գեղեցիկ ծառատունկե-
րով և այգիներով :

Կ'ըսէ աւանդութիւնը թէ՛ Մծբնայ սրան-
չեղագործ հայրապետը որ կուգայ այցելու-
թիւն տալու Հայոց Հայրապետ Ս. Լուսաւոր-
չին , արդէն ինք նորա հօրաբնորդին էր :

Աստ մի ժամանակ կը ճգնի , կը պատրաս-
տուի ելնել Աստուծոյ լեռը և երկրորդ Սինա
եղած Սեպուհը՝ պատուելու ի Սերովբէից
պատուեալը :

Ս. Յակոբի ճգնարանը ճիշդ եկեղեցւոյ ա-
ջակողմը կ'երեւի , փոքրիկ դռնէն մտնելով
մի քանի աստիճան վար կ'իջնենք , մթին քա-
րածայռի մը մէջ : Մտէ՛ք ժողովուրդք Հայոց ,
համբուրեցէ՛ք այդ սրբազան քարերը : Աստ
սրանչեղագործ հայրապետը , արթուն հովիւր ,
քրտանց և արտասուաց հեղեղներով լըջած է :
Նորա կենդանի Աստուածահաճոյ աղօթից
ձայնէն հրեշտակայ գունդք երկինքէն դէպ
յերկիր ստառնեալ պարփակած են այս քա-
րայր , իրենց կայան ըրած են , նորա սրտա-
բուխ աղօթից իրենք եւս ձայնակցեալ իրր
խունկ հաճոյական կը մատուցանեն տու Ամե-
նասուրբ Երրորդութիւն : Հայոց այսահար ,
ղեկդոս անձինք առա կը զիմեն աներկբայ
հաւատով . սրբոյս աղօթիւք ողջացեալ կը
վերադառնան ,

Օ՛ն , ժողովուրդք , երկրպագեմք Քրիս-
տոսի բնմի առջեւ , նա իւր սուրբերով միշտ

վառաւորուած է . անբռն քաղցր աչօք կը նայի յայս սրբաւայր զոր դարերու քանդիչ ձեռքերէն պահած է :

Հայոց անիշխանութեան ժառանգ, երբ հայտն թիւնը Քրիստոնեայ անուանը համար սաստիկ հալածանք կրեց Պարսիկներէն, Արաբացիներէն, Թաթարներէն, Թիւրքերէն և բարբառոս քիւրտերէն, շատեր սրով մահչեցան, կեանքն աւելին օտար երկիր վարեցան . շատեր դադթական եղան տարադէպ գնացին, շատեր եւս կրօն և ողջութիւն մոռնալով յօտարութեան դարձան : Մ'նոցեալները սրոյն երկիւղէն ամէն ինչ թողին, անառիկ լեռները վախան, քարերու մէջ ապաստանեցան : Այն ժամանակ Հայոց բոլոր հալածութիւնները, հնութիւնները և սրբութիւնները թշնամոյն կրիցը քոհ դարձան, հաղարաւոր եկեղեցիներ և վանքեր աւերակ դարձան, տխուր աւերակաց հետքերը մինչեւ ցարգ Հայաստանի մէջ բաղմամբ կ'երեւին :

Նախախնամողին մի յատուկ տեսչութեամբը կը մնան դարձեալ շատ մենաստաններ, սրանք թէեւ շատ անդամներ կողոպտուած են անագործին թշնամիներէն, դարձեալ կը պահեն իրենց հնութեանց հետքերը . յետագայ հայուն ցոյց տալու համար և կամ պատմական վկայ լինելու նախնի Հայաստանի վառ սոյր :

Երայիկոսի վանքն ալ թշնամեաց կատաղի արշաւանաց տոնակոխ եղեր է, և մի անգամ երբ բռնակալ քիւրտին մէկը կը համարձակի վանքին ամէն ինչը խրացնել, մինչեւ իսկ Ս. Հայրապետի Մատուռը, Խաչեր, Սկիհներ թառնալով ջորինեբու վրայ իւր տուն կը տանի :

Ահա արագ կը հասնի Սասունածային բարեկութեան շանթը իւր տանը վրայ . իւր ձեռքերը ջղաճգութեամբ կը քաշուին, խիտացաւոյ մէջ կը մնայ, իւր միամտ որդին կ'այլաւարի, կ'ինք անդամաւործ կ'ըլլայ, անասունը կը շորանան . կ'ըլլայ սր տներեւթ զօրութիւն մը զինք պատժեց . կը յիշէ Հայոց կայիկոսի սրբաւայրը կողոպտելուն աւերաւ վարմունքը :

Կը զղջայ, իսկոյն կը վերադարձնէ ամեն ինչ իւր տեղ : Կ'ուխտէ, կ'երգնու այլ եւս այդ վանոց ձեռք չմխել :

Այնուհետեւ ոչ ոք համարձակած է Մեհաստանին վրասել, մեծ երկիւղածութեամբ կը հաւատան և կը սարսին :

Աս, հրախրակը իւր խօսք կուղղէ դէպ
երկինք առ ամենագոր, անպարագիր Հո-
գին սուրբ Աստուած:

Կը հայցէ նորա ռորմութեան ամենալից
շնորհը, արժանապէս նուագելու զՍեպուհն
Բարձր Հայոց:

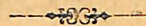
Յե՛ս այնու կեղնեն Կաշիփոսի վանքէն. կը
յորդորէ ժողովուրդը, մաքրութեամբ մերձե-
նալ Աստուծոյ լեռը:

Համապարհին պատահած եւ տեսնուած
վայելչութիւնները կը նկարագրէ:

Երբ բաւական կը մերձենան, հրախրակը՝
Յովհանն ծործորեցոյն յօրինած շարականի,
«Լեւիքն Հայաստանի», կոչուած նուագը
կ'սկսի երգել եւ գովաբանել զՍեպուհն:

Սեպուհոյ մերձ Գոհանամ կոչուած սարի
ստորոտը հասնելով կը հրաւիրէ այդ անուա-
նակիր լեռան գագաթը ելնել. կը պատմէ սոյն
լեռան վրայ եղած աւանդական մասը:

Արեւամտին այդ սարի գլխէն ուղղակի Սե-
պուհոյ գիրկ կ'իջնեն:

Ո՛ր, Հոգի տուրք Աստուած, անկը եւ ան-
ժեռ, որ երկինք, երկիր, ծով եւ անդունդ-
կը լնա. Հրաւիրակիս քո լուսոյդ շող թող
կաթէ, որ կարողանամ երգաբանել զտալ-
փալի սեպուհն Բարձր Հայոց:

Հոգի ամենագոր, լեզուս թովթով, դրժն
անխորձ քնար քրախ բեկբեկ վշտահայ է:

Այս մեծութեան առջեւ շուարեալ մնացի,
այլ եւս չհնչեք քնարս, լեզուս պապանձեալ
է, դրժն չգորեր առաջ երթալ:

Այս տարագիր, Հայկայ սեպուհ քանի՜
օիրով եւ տարփանօք լսեց Բարձր Հայոց պա-
տանի հրաւիրակիս. բերի հասուցի Սեպուհ-
ւոյ ստորոտները:

Այս վեհութեան, խորութեան ու բարձրու-
թեան առջեւ կը տեսնեմ անկարողութիւնս:
Այժմ անդունդները իջայ ալ չեմ կարող վեր
ելնել: Ի քեզ յուսացեալ կը մնամ, Հօր հփոք
գլխով հոգի: Դու երբեմն ջնեցիր անշուք
հովիւ Մովսիսին, նա քեզմով զօրացաւ եւ ե-
լաւ քո երկնանման լեռուն Սինէ, ուր հրեղէն
գօրօք եւ ահազին տեսեամք իճած էիր:

Ջորայր՝ Էր զի օ, որպէսզի կարողանամ ի կատար հասնիլ, սիրահար եմ Սեպուհի, ոչ բռնայն երգիչ մը կ'ուզեմ ըլլալ թշուառ անտէր հայաստանի: Թո՛ղ ողբամ, զի նորա բոյսը և արեւը Սեպուհւոյ լերին քարոժայտերուն, ծառոց փառարներուն մէջ մարեցաւ:

Ժողովուրդ Հայոց, եղենք կայիփոսի վանքէն, Արբոյն Յակոբայ աղօթից յանդակութեամբը գնանք, այս ուղիէն չխտորինք, ոչ ալ և ոչ ահեակ, ուղղակի դէպի վեր եղենք: Ս.յն ամպածածուկ լեռներուն կատարներուն պիտի հասնինք, հինաւուրց ահագին անտառներուն մէջ պիտի մոնենք: Պատարասեցէ՛ք դուք Ձեզ սրբութեամբ եղնել Աստուծոյ լեռը, նախաձայն մարդարէին քարոզութեան համեմատ. սուրբ, անբիծ սիրտ ունեցողը, արդարութիւն դարձողը կրնայ Աստուծոյ լեռը ելնել. Ձեր արտեր բարձրացուցէք առ Աստուած, աղօթից մրմունջներով մերձենանք:

Տեսէ՛ք, ի՛նչ անհուն տարածութեամբ հըսկայ անտառներ կան, խիտ հինաւուրց են, ո՛յնչափ բարձր և խիտ են, որ արեգակնայնայն դեպի չի թափանցեր, և գետինը զանազան խոտաբոյսերով, մարդաղետիններով և ծաղիկներով զարդարուած պարտիզի մը կը նմանի, ամառ ատեն սրանչիլի զովութիւն մը կը պահեն: Այս ընդարձակ անտառները

ճարդկանց բնակութիւններէն հեռու լինելուն հետեւան անտառ կ'ըսուին, բռնաշունչ քամին շատը կոտրեր է և շատն ալ արմատախիլ ըրեր կործանեք է, որոնք այդպէս կը քնան մինչեւ որ փոտին:

Հայկազո՛ւնք, արագ քայլէքով գնամք դէպ յառաջ, մերձ ենք մեր ցանկալի վայրին: Ս. հաւատիկ, ես ձեր առջեւէն կ'երթամ, կը նուագեմ Յովհան Ծործորեցւոյն հողեշունչ նուագը: Նա Սեպուհւոյ արժանաւոր որդին էր, նորա բարձրարեւրձ կաղնիներու և մայրիներու տակ ուսաւ իւր ուսումը:

Այս լեռներ իրեն ներշնչեցին բանաստեղծական խանդ և աւիւն: Նա սաստիկ սիրահար էր Սեպուհւոյ, ուր ուրեք որ գնաց իւր քաղցրարան պերճախօս բարոզութեամբ Հայազանց կ'առաջնորդէր դէպ արդարութիւն, դէպ Հայրենիս, դէպ ի Սեպուհն, եւ կը խրատէր չմոռնալ Գրիգորի չարչարանօք պարգեւեալ Ս. հաւատն, և ինք չմոռցաւ Սեպուհը որ իրեն կենդանական ոգի ներշնչեց:

Մի օր սա զմայլած սորա վայելչութեան և սրբութեան վրայ, և սիրոյ բոցով վառեալ, սաղարթախիտ ծառոց հովանոյն տակ նստած իւր նուագի թելերը ներդաշնակ կը պնդէր, երգերու և դրուատերու. Սեպուհւոյ սրանչեւի նկարը հանել ցոյց տալու բոլոր Հայոց:

իւր քաղցր նուագի ձայնէն հիացաւ բոլոր
Հայ աշխարհ. Սեպուհայ լեռան վրայ դայ-
լայլոյ այս սոխակիս ձայնի արձագանք ամե-
նուրեք հասաւ. Հայք նոյն նուագը երգեցին
Սասուծոյ տաճարներուն մէջ. և իրենց սրբ-
տերը մեծ խանդով վառեցին Սեպուհայ սի-
րով. Արժան է սոյն նուագը աստ երգեմ
թող արձագանք տան իմ ձայնի այս լեռներէ:

Լերինք Հայաստանի ցնծացէք Սեպուհայ
դերազանց լեռան Մեծապայծառ փառքին
վրայ. զի Հայաստան ազին լուսոյ սիւնը Ս.
Գրիգոր աստ հանգեաւ:

Սբարատեան Բարձր Մասիսէն աւելի կը
խնդայ Սեպուհայ լեռը, որովհետեւ աստ կը
հանգչի ապրեցուցիչ տապանը Ս. Գրիգոր,
նովաւ կը փրկենք մեզաց հոսանքներէն:

Կարմեղոս լեռնէն աւելի գեղապանծ լու-
սով կը զարդարուի. երկնային զօրօք կը
պարփակուի. Հայոց հոգեւոր հօր Ս. Լուսա-
ւորչի կենդանի աղօթիւք:

Սինէական լեռնէն աւելի փառօք կը զար-
դարուի, վեցթեւական Սերորէից կայան կը
լինի. կիզիչ կենդանեաց տեսանող Ս. Գրի-
գորի երեսները հոգւոյ սրբայ շնորհիւք Մով-
սէսի նման կը լուսափայլի. անդեղախոր ձորը
երկնից կամար կը յօրինուի:

Բէթ լէհէմի այրը կուսին ծննդեամբ պատ-

ուեցաւ. աստ Մանեայ այրը կուսանց ճրգ-
նութեամբ կը փառաւորի: Գողգոթայի վեհ
Սրբավայրին խաչելոյն խորհրդին նման աստ
եղաւ խորհուրդ մը. Հայոց Տրդատ արքայի
ահայոցիչ սուրը Պարթեւական Հայրապետը
առնելով իւր ձեռք, ձգեց դէպ Երկինք.
օդին մէջ խաչաձեւ մնաց:

Սհաւասիկ մեր սղին երկուս կը բաժնուի
մին անտառներուն մէջ ձգուած ոլորապտոյտ
շաւիղն է, եւ միւսը Գոհանամ բարձրագա-
ղաթ սարի կատար ելնել անկից ուղղակի
Սեպուհայ դիրկ իջնել: Այս նահապետական
պատմական լեռը կարող էք դիւրաւ ելնել.
եղեւջները սանդխաձեւ են:

Օն երեսնք բարձր գիտանոց մ'է, շրջակայքի
զմայլերի տեսարանները կ'երեւին. սորա կա-
տար ձիւները անհալ կը մնան, նոյն իսկ ա-
մառնային տոթազին օրերը: Այս բարձրու-
թենէն կ'երեւի անհուն տարածութեամբ հե-
ռաւոր վայրեր. նոյն իսկ Պոնտոսի ծովը շա-
մանդաղ կը տեսնուի: Շրջակայ լեռանց կա-
տարներ սորա առջեւ խոնարհած կորուքամակ
կ'երեւին. իսկ Սեպուհը բարձրաբերձ անտառ-
ներով զարդարուած վայելչագեղ կոյսի նման
կը տեսնուի:

Այս Գոհանամ կոչուած սարին համար ա-
ւանդութիւնը կը պատմէ թէ, այն աշխարհա-

հայ ջրհեղեղին, Նոյ առարկին ՆաՀապետը Աստուծոյ հրամանաւ իւր ընտանեօք եւ ամէն Երկրային արարածներով տապանի մէջ մնաւ էր: Իւր տաղան փոքր տաշեղի նման անհու- նութեան մէջ կը տաքութեբէր, այլիքներու խաղաղիք դարձած ջրերու երես կը շրջէր:

Երկրի Հաստիչը զիջաւ արդար Նոյի աղա- շանայ քաղցը ակամբ սկսաւ հայիլ դէպ յաշ- խարհ: Որոտումները, կայծակները, դէզա- դէզ լծխալայորդ ամպերը, բռնաշունչ քամին տեղատարափ անձրեւները խոյս տուին:

Երեւցաւ պայծառ արփին, Երկինք իւր երեսը ցոյց տուաւ երկրին, տարերք խաղաղ էին, որովհետեւ ամբարիշտ կայինաղարմ Սե- րունդք ջրակուլ եղած բլլալով այլ եւ խռ- վերու պէտք չկար:

Ջրերը սկսան նուազիլ, Աստուծային Նախախնամութեամբ Նոյի տապանը այս վայ- րեր եկած կը շրջէր: Կրբ այս լեռան դադա- լծին վրայէն կ'անցնէր ջուրք նուազած բլլա- լուն տապանի յառակը ասոր զարնուեցաւ, և քերեկով անցաւ:

Նոյ տեսնելով տապանի անօրինակ ցնցումը, գիտցաւ թէ ցամաքը պիտի երեւի, լերանց կտաւրները երեւնալու մօտ են: Գոհանամ գրէն տէր տղթքը մրմնջեց աստ, Գոհանամի լեռը բաւեցաւ:

Մորա կատաքի աւերակը կը տեսնէք. ա- ռաջ փոքր մատուռ մը եղած էր: Գոհանամի դադալթ ելնել ահրածեշտ պարտք է եղեր Սեպուհոյ ուխտաւորաց համար:

Այժմ մի քանի քարեայ խաչեր կան, համ- բուրեցէք այդ Աստուծային նշանները որ քարերու վրայ անջնջելի կերպով դրոշմուած է: Դարուց ի դուրս պատմելու ցոյց տալու Քրիստոնէութեան Մրբատեղիքը:

Հայ զաւակունք մեր ոչքեք տեսան Սեպու- հը նորա մէջ գեղեցիկ կաթողիկէի Հայոց հով- ուապետ Ս. Գրիգորի քնարանը: Գոհանամի լեռան վրայ մենք եւս Նոյի մաղթանքը եր- գենք ըսելով « Գոհանամ գրէն Տէր »:

Տեսէք նա Պարիսպ չունի այլ միջակ մե- ծութեամբ եկեղեցի մ'է փոքր գաւիթ մը, փոք- րիկ զանգակատուն մը որ ուխտաւորաց ասե- ն տան անընդհատ կը հնչէ. որպէս զի Հայ Ժողովուրդը ճանապարհէն շեղելով անտառ- ներուն մէջ չկորսուի, նորա ձայնով անմեղաբ դայ հասնի: Նորա ձայնը արդ-ն շատ հեռա- ւոր վայրեր կը տարածուի:

Արեւն ի մայր կը մտնէ. Օն մենք եւս Սե- պուհոյ գիրկը մտնենք:

Հրախրակը աս կը նկարագրէ գիշերային տեսք Սեպուհայ գլխին, աստղաց փայլքը, լուսնոյ ընթացքը, քամոյն մեղմ ընթացքը, ծառոց տխուր տոսափիւնը, քաղերաց ընդհանուր լուսքիւնը:

Որք կը կարծես չեն ուզեր խոռովել Աստուածամանն անձին յափտեանական բունը, նորա ազօրքից մրմունջ երբ լոցիկն նոքա եւս լուսած են:

Գերեզման կ'երթան. կը պատուիրէ երկիւղով մեղմնալ գի Հայաստանի քաղաքականութիւն է. ի դիմաց Հայաստանի դատն ողբեր եւ կոծեր կ'ընեն: Հայաստանի վերանորոգութեան համար երկարօրէն կը հայցեն:

Իրենց դատն արտասուաց եւ ողբոց մէջ գերեզմանին վրայ լուսափայլ գութարթուն մը կ'երեւի, որ իւր կուրծքին վրայ Հրեշտակ Հայաստանի մակդիրը կը կրէր:

Կը յայտնէ երկնից Հօր պատգամները եւ գիշերն կը քաջալերէ ու կը վերանայ:

Դիշերը իւր մթութեան վարագոյրը ձգեց երկրի վրայ, երկնից աստղատունը լուսաշողջ նշուլիք սկսաւ ծագիլ Սեպուհայ (Երկնից թագուհին) լուսին. քանի՜ պայծառ նաղելածեմ կ'ընթանայ երկնականարին վրայ. իւր լուսով կը պատառէ երկրի մթութեան սեւ վարագոյրը: Դժուարահաճ կը բաժնուի որբոց շերիմներէն: Երբեմն իւր տեսած աղիողորմ տեսարաններէն զարհուրած՝ կը պահէ իւր լուսալիւ քնքոյշ երեսը. հարսի նման կ'երթայ քողի տակ կը պահուրտի խնուոված, և քամին որչափ մեղմ և ակնածանօք կ'անցնի Սեպուհայ գլխէն, չուզեր վրդովել տորա մեծ խաղաղութիւնը:

Ջրոց հոսանայ դղրդիչ ձայն անտ չլսուիր, ընդհանուր լուսթիւն վեհութեամբ կը թափառէ. բնութիւն չուզեր խռովել աստուածանման անձին չարչարեալ, վաստակեալ մարմնոյն խաղաղ յաւիտեանական քունը:

Երբեմն քամին մեծ հոսանք կուգայ կը բաղխի ծառոց կատարներուն, նոքա տխուր տոսափիւնով կը շարժին, անբան բերանով, բնութեան ձայնով իրարու կը մօտենան, տըխուր ձայներ կը հանեն:

Դա իւրեանց ողբն է որ հովի հոսանայ
հրամանով կը կատարուի, յետոյ անշարժ կը
մնան, մեռելափայլ քնոյ մէջ կը թաղուին,
լուսթիւնը վերստին կուգայ կը թագաւորէ:
Տարերք՝ Պարթեւական մեծ անձին սուղը կը
պահեն, երբ նորա մշտախօսիկ աղօթից մըր-
մունջը և հառաչանք լսեցին, իրենք եւս
լռեցին:

Այս սրբազան տխուր լուսթեան մէջ կը
հանդիպէ Հայաստանի բարերար ողբերգուն և
անձնանուէր հովիւը: Արդեօք ո՞ր Հոյ չղղած-
ուիր և դառն շարտասուեր բնութեան ձայ-
նից հետ: Միայն ըստեհամ յարգահոս աղ-
բի բը չքնանար, միօրինակ մեղմիկ ձայնով
իւր բոլորի մեռելական լուսթեան կենդանու-
թիւն կուտայ, անդադար կ'արտասուէ:

Դա բժշկական ջուր է, որովհետեւ Ս. Գրի-
գորի աչաց կայլակօր, հաճոյական աղօթիւք
բղխած է ծերունի հսկողին ծաղաւթիւնը
անցունելու համար:

Ո՞ն, ժողովուրդք Հայոց, Պարթեւական
անձին հետ բոլոր բնութիւն կայ իքուն. այս
դիշերային վեճով լուսթեան տանն մանենք
Աստուծոյ տաճարը, որ մի քանի կանթեղնե-
լու փարփուն թափածալից լուսով լուսաւոր-
ուած է, կտրծես թէ նորա եւս ի սուղ հա-
մակեալ են:

Չախտկողմեան դասի փոքր դռնէն ներս
մտէք ողորուն ճանապարհներով, կը տանի
ճիշդ աւագ սեղանի ետեւը կաթուղի կէն
տակ, որուն աջակողմեան որմին մէջ աշխարհ-
Հայոց հարապետի տխուր գերեզմանն է:
Պար առեալ գրկեցէք տապանը:

Ո՞հ, ի՞նչ սրտաճմիկ տեսարան, մամեր և
կանթեղներ կը վառին նորա վրայ, իւրեանց
տկար և շողշողուն լուսով հաղիւ մի քիչ կը
հալածեն թանձրամած խաւարը. իրենք եւս
կ'ոջնանան և կ'անցնին: Երկնից մշտալու-
սալուէքը, լուսին, իւր դողողուն լոյսը լու-
սամուտէն թափած է հայրապետի քնարանին
վրայ. ո՞հ, նա ալ թախծալից դիմօք կը մեկնի:

Հինն իսրայէլ իւր տապանակ ուխտին այն-
չափ անբախտամբ և պառուստիրութեամբ
կը պաշտէր, որոց վրայ փերօլբէից ոսկեայ
արձանները հովանի ունէին: Հայաստանի տա-
պանակ ուխտին այս տապանն է, որն որ օ-
գարան և բնակարան բլլալով, Ս. Երրորդու-
թեան, երկնից Ա. զուարթունք իջած, անթաղթ
աչօք կը հսկեն սորա վրայ: Երկիւղիւ համ-
բուրեմք, ի դիմաց համայն Հայաստանի մեք
աչաց աղի արտասու թափեմք. Հայաստանի
բարերար և լուսաւոր Ս. Գրիգորի շիրմին
վրայ: Դառն արտասուք Հայաստան աշխարհի
դառն ցտեղը պառամեմք և ողբամք, լռելով:

« Գու նորա լոյսը և արեւն էիր՝ երբ թագեալ
այս լերանց ետեւ, նա խաւարի մէջ մնաց,
և քո գուշակած մեծամեծ շարիքները եկան
կատարեցան » :

Ո՛հ աե՛ս, Հա՛յր պատուական, աղիողորմ
կոծերնուս ոգիդ խառվեալ է, չես ուզեր հա-
յիլ այս աշխարհի. գէթ մեր ազաշանաց զե-
ջանիր, դարձիր ի մեզ : Տե՛ս որդիքներդ,
անտէրունջ, առանց թագի և գահի մնացին :

Հայաստան աշխարհ օտարաց ոտնակոխ,
նորա սրբութիւնները անարգուած, աւերակ
դարձած. Հայութիւնը ցիր ու ցան սփռուած
երկրագնդիս վրայ, շատեր խորթացած և ու-
սարացած են իրենց մայրենի գրկէն. սակաւ
ւաթիւ մնացին, կ'աղաչւում, նոցա վրայ քո
գութ շարժէ : Հինգ հարիւր տարին լրացաւ,
մեր մեղաց պատիժին չափ չլրացաւ. մեզ հա-
մար աղաչէ, դու մօտ ես կենաց աղբիւրին
Ս. Երրորդ օրվան անմատոյց լոյսին :

Հինն իորայէլ, իւր մեղաց համար պատ-
ժուեցաւ, բայց երբ եօթման սուն ամ լրացաւ,
անմարմին հրեշտակք նոցա ազաշանաց ձայ-
նակցեալ աղերս կը մատուցանէին ալիեղերա-
լնամ Սրարչին ըսելով, « Այս եօթմանսուն
ամ է, ողորմէ երուսաղէմի » : Կը խնդրենք
թշուառ Հայաստանի համար ծունր դիր, ա-
ղաչէ, արտասուէ. մեր ազաշանաց ձայնակ-

ցեալ ի դուժ շարժէ հայրագութ հաստիչը,
ստելով, « Հինգ հարիւր ամ բոլրեցաւ, ու-
ղորմէ Հայաստանի » :

Քոյին ընդունակ աղօթից օժանդակու-
թեամբ թող աղատի Հայն գերութեան ծանր
չղթայներէն : Նախնի փառօք թող կանգնի
կիսակործան տաճարները, հողակոյտ դար-
ձած բազմամարդ քաղաքները և զիւղերը :
Թող վերանորոգի փշրեալ թագն ու գուա-
ղան, նոցա վրայ փայլ ի փայլ թող ծածանի
խաչակիր դրօշակն Հայոց :

Ահա այս է ամեն Հայու սրտի փափաք և
այս սգաւ Ռարձր Հայոց Հրաւիրակը՝ տարա-
գիր հայոց առաջնորդելով բերաւ քո յաւի-
տենական մենարանը :

Հայաստանի լուսաւորութեան մեծ դործին
համար յաշխարհ եկար, ապրեցար, աղօթե-
ցիր, տընեցար, չարչարեցար անտանելի չար-
չարանօք, մինչեւ Հայաստան լուսափայլեցաւ :
Սրտիդ փափաք կատարուած տեսնելով, ծե-
րութեանդ տկար օրերը եկար աստ միայնու-
թեան մէջ անցունելու : Սակաւ արտասօք
կը հայցէիր յերկնից որ Հայութիւն և իր
կրօն անաղարտ մնայ մինչեւ աշխարհի կա-
տարածը : Քո ընդունակ աղօթիւք կը մնայ
Հայութիւն և քո աւանդեալ կրօն : Երկնի և
երկրի առջեւ Հայաստանի պաշտպան մը ե-

բեւոյաբ : Թող երոխտապարտ ժողովուրդը
մերձեւեայ այդ ցամաքեալ ոսկերացի :

Ժողովուրդ հայոց , համբուրեցէ՛ք այս վեհ
ալեւոք պահեալ գլուխը , որում հրեղէնը սպաս
տանէին և զոր ակնածանօք պատուէին : Այս
աստուածատես աչքերուն , որ այս հանգլու
տարանի մէջ փակեալ է , աստուածախօս լու
եալ բերանին մի դադարիք համբոյր մատու
ցանէի : Ձեր աչաց կայլակներու ցողով թրը
ջեցէ՛ք չորացեալ ամբողջ մարմինը : Հայրա
խնամ ձեռքերդ տո՛ւր , Ս . Հայրապետ , թող
համբուրեն քո որդիքդ , Հայրական աջովդ
օրհնէ՛ զՀայու թիւն և զՀայաստան աշխարհ :
Օրհնէ՛ որ զօրանայ օրհնեալ Հայն և իւր ար
դի սկսած վերանորոգութեան մեծ գործը
յաջողութեամբ կատարէ :

Հայկազո՛ւնք , երկնաշու դարչապարացը
խոնարհեցէ՛ք , մի՛ թողուք մինչեւ ձեր կա
րօտը ընուք և փափաքնիդ ստանաք : Ձեր ա
չաց վտակներ հոսեցէ՛ք , թո՛ղ խառնուի մին
չեւ ցարդ հայութեան լացած արտասուաց
հեռ գեաօրէն , թո՛ղ ընթանայ Հայաստանի
սպառնալի թիւնները մտքէ , հայ որդւոց սրը
տերն ու մտքերը սրբէ , վարքերն ու բար
քերը ուղղէ : Շարունակեցէ՛ք ձեր կոծեր
աղիտըրմ ձայներ ու լացեր , Հայաստանի ան
վեղ , արիւնանիւղի նահատակաց , ողբոյ և

դաւնակակիծ չորչորանաց հեծութեան ձայ
նին հեռ խառնելով , միահամուռ մատուցա
նենք աստուածաբնականին ավտու , մինչեւ
Երկնի վթով թիւն շարժի Հայաստանի վրայ :

Տեսէ՛ք , Հայ մանկունք , լուսամուտէն կ'ե
րեւի , երկնից աստեղատունէն լուսաղբաստ
պատդամաւոր մը կ'իջնայ , իւր պայծառ աչ
քեր սու մեղ յառած է , լուսովեաւոր թեւերը
թափ ի թափ դարնելով , ի՛նչ արագ կը սրբա
նայ , նա մարդ չէ , թէեւ նմանութիւն ունի :
Ի՛նչ գեղանի է , ի՛նչ սիրուն , երկնից Հօր
պատդամաւոր հրեշտակն է : Իւր կուրծքին
վրայ դրուած է Հայացի ոսկեղէն տառերով ,
« Հրեշտակ Հայաստանի » մակդիրը : Կը մտե
նայ ահա տափի , ոսկերքս կը քսամնին , ողիս
կը խռովի : Շուտ ոտքի ելէ՛ք , թուղթեր կան
ափին մէջ , պատդամաւոր է , պատուհասիչ
հրեշտակ չէ , ()՛ն , փղձկեցէ՛ք , լացէ՛ք , մինչեւ
Հայաստանի բազմադիմի ցաւեր բուժին :

Հրեշտակը կանգ առաւ սրտայոյղ , այս ա
ղիտըրմ տեսարանը կը զօրէր տեսնալ : Յան
կարճ ամպերու սրտման ձայնով հրեշտակը ,
Լուսաւորչի գերեզմանին վրայ տեսնուեցաւ ,
անուշահոտ բուրմոմբ լոյսը զմեզ , իւր ոտքե
լուն տակ ամպեր կ'երեւին . գեալն իրանար
հեցանք ու գոչեցինք միաձայն . « Փա՛սք քեզ
Աստուած » :

Սոսկում և երկիւղ տիրեց մեզ, անզօր
զեւաին վառւած մնացինք, չէինք համարձակէր
լուսեղէն զուարթնոյն նայիլ: Գեղաւետիլ
սքանչելի զուարթունք՝ իւր նուրբ, քաղցր
ձայնով դուռնց մեզ «Զօրացէ՛ք, մի՛ երկնչիք»:

Նորա սիրուն ձայնը մեր սրտին խորը թա-
վանցեց, ուժ առինք, բայց ահաբեկ անոր
տեսչեանէն իրր ունեկոյ իր խանարհեալ մնացինք:

Հայաստանի պաշտպան հրեշտակն եմ, երկ-
նից Հօր պատգամաբերը եզայ այժմ: Հինգ
հարիւր տարուայ Հայաստանի ողբալի վիճակը,
որ վաշի, կոծի և արտասուաց սխտը տեսա-
րան դարձաւ, էս այդ ամէն զրկանաց բոլոր-
ներ, հարստահարեալ անմեղաց ձայներ, հըշ-
մարիտ նահատակաց արիւններ, չարչարանաց
ողբեր, Ս. մանկանց հոռաչանքներ և արդա-
ւոյց աղօթքներ կը բարձրացունէի Յաւիտե-
անական տիեռ, կը հայցէի անդադ տը, ողբ-
մէ՛ Հայաստանի, մինչեւ յերբ քո մեծ անունդ
հայհոյի հեթանոսաց մէջ: Բայց Հայաստանի
անցեալ մեղքեր բարդ ի բարդ գիշուած էր,
չարժանացաւ ողորմութեան: Մինչեւ յայժր
անմիտիթար կ'ողբալի Հայաստանի դրախտա-
վաշը աշխարհը: Մաշայ կ'իջնէի հոգաբար
տաճարաց տեսրակներուն վրայ: Տխրալէմ
կը կրկնէի իմ հայցումը թէ՛ «Մեծանուն
Տէ՛ր, ողորմէ՛ Հայաստանի»:

Մինչեւ հինգ հարիւր տարին լրացաւ,
յանկարժ սկսաւ հայոց նոր վարդեր ծլիլ ու-
բացուիլ, և այս պատանի հրաւիրակին ես
ներշնչեցի, որ հայոց ժողովուրդը շարժէ,
բերէ աստուածահաճոյ սիրեցեալ լեռը Սե-
պուհ, Հայաստանի ամուր պատուարը:

Հայոց արտասուք աստ թող թափուի, ու-
րովհետեւ տիեզերաց Տէրը՝ Գրիգորի չար-
չարեալ վշտակիւր մարմնոյն զթոռ աչօք կը
նայի: Կանգնեցէք ուղիղ, ձեր սղբերը պիտի
գաղթին, այլեւս այս Ս. Տապան ձեր ոչայ
արտասուքով մի ջօշէք: Սերա աղօթքով Հա-
յոթիմուն կը մնայ և պիտի մնայ զօրանայ:
Հայաստանի բոլոր ողբերը զօրութեանց Տիրոջ
տիեռնը հասած է Գրիգորներու, Ներսէսնե-
րու, Սահակներու Հայաստանի բոլոր արդա-
ւոյց աղօթից շնորհիւ:

Յաւիտեական տիեզերականամ հզօր պետը
հրամայեց ինձ պատգամաւոր ըլլամ՝ բոլոր
Հայոց իւր պատգամները աւանդեմ:

Ստուած տաց՝ թէ հաշուած եմ քեզ
հեա Հայաստան, քեզ որբացնող, որդիքդ
արախողաղ և տարագիր վարող, Ս. Տաճար-
ներդ քանդող թշնամիներդ պիտի կործանեմ
չարաչար: քու բոլոր որդիքդ արեւելքէն, ա-
րեւմուտքէն, հարաւէն և հիւսիսէն պիտի
ժողլնմ քո մէջ, թշնամեացդ զօրութիւնը քո

որդուցդ ձեռք պիտի մատնեմ: Դու պիտի
փառաւորուիս յոյժ, աւերակներդ նախնի
փառօք պիտի կանգնին: Այս նշան, ձեզ Հա-
յոց նոր սիրտ, նոր կենդանական ոգի պիտի
ներշնչեմ որ զօրանան, միանան:

Եւ ես միշտ իրենց հետ պիտի ըլլամ ու
պիտի յաջողեմ, կատարեմ իրենց խնդիրքը:
Եթէ արդարութեան ճանապարհը չմոռացան,
ես զիրենք չեմ մոռնար:

Այս խօսքերէն վերջ, յանկարծ զուար-
թունը սկսաւ բարձրանալ, իւրմէն վարդեգր
թափեցան գերեզմանին վրայ:

Ինչպէս անցաւ չգիտեմք, միայն ըւստմու-
տէն կերեւէր նորա սրանչելի տեսիլը, կա-
պոյտ երկնականութիւն մէջ կը թռչէր արագ,
ամպեր եկան ծածկեցին զինք:

Արշալոյսին գերեզմանին փոխն դուրս կ'ելնեն:

Հրաիրակը կը նկարագրէ Արեւածագի սփանչելի տեսքը:

Առաստեան օրհներգութիւն մը կասարեւորով, դէպ Արեւել, ձախակողմեան զաւիթին վրայ գտնուած Մանեայ այլը կը ցաննի: Հրաիրակը կը պատմէ ձեր, դիրքը եւ պատմական մասը, կուսանաց շիրմին փոխանելով կը նկարագրէ աշխարհի կասարածին մեծագործ արարչին այս հողագոյնի իջնալը, արեւաց մէջ լուծուած մարդկային մարմնոց նորահաւ յարութիւնը:

Մանեայ այլի ուխտաւորաց Սրբազան Կաթիլի սպասելին կը պատմէ:

Յետոյ կը ցաննի Հայ զաւակունքը ծառոց հովանոյն տակ անդ դադար կ'աւանդեն:

Հրաիրակը բանաստեղծօրէն կ'սկսի երգել Սեպուհը, նկարել նորա դիրքը, ձեր, անցեալ եւ ներկայ յիշատակներով գովել:

Համբոյր տուէք հանդատարանիս ուր զըւարթնոյն անուշահոտութեամբը եւ վարդերու թօթափմամբը պատուեցաւ: Մխիթարուած ուրախ սրտով ելէք դուրս, արշալոյսը բացուեր է: Սեպուհայ արեւելակողման երկնից հորիզոնը դիտեցէք, լեռներու ետեւէն լուսոյ անբաւ հոսանք մը դուրս կ'ելնէ: Երկնից անհամար աստղերը տեսնելով իւրեանց թաւգաւոր ամենամեծ միջրակ արփոյն թաւաղը շարժմամբ դալուստը. իրենց լոյսը կը նուազի, խոնարհաբար ետ կը քաշուին: Խաւարի թագաւորութիւն իսկոյն կը հեռանայ աշխարհէն, սրայծառ լոյսը նորա տեղ կը յաջորդէ:

Այն լուսոյ դանձարան, հրաշքի գունդը, հեռզհեռէ կը բարձրանայ լեռանց կառարներէն վեր, ցոյց կուտայ իւր պայծառ երեսը, ճառագայթներովը կ'ողջունէ երկրի բարձունքը, յախտենական արարչագծեալ շաւղօք կ'ընթանայ հսկայապէս, անհուն տարածութիւնը կտրելով շրջան մը կառարներու, տալով երկրի պայծառութիւն, լոյս, կեանք եւ անունդ: Նախապատմող հոգեկիր իմաստ

տունք, դիտելով տեսան երկնի աստղատառն
լուսեղէն անթիւ գունդերը, հիացան զար-
մացմամբ նոցա մեծ վայելչութեան, օրինա-
ւոր թաւարման և շարժման վրայ:

Նորա անձայն ձայնով, անբան բերանով,
և անկենդանական շարժմամբ կը պատմեն,
կը քարոզեն աշխարհի Աստուծոյ փառքը,
նորա ամենազօր կարողութիւնը և ամենամեծ
իմաստութիւնը:

Օ՛ն, ժողովուրդք Հայոց, երկըպագէք
աստ մեծագործ հաստիլին. առաւօտեան օրհ-
նեղութեանց ձայներնիւ թռչնոց դայլայլիկ-
ներու անթիւ արարածոց ձայնից հետ միա-
յնելով ուղղենք դէպի վեր, դէպի արեւել-
քսիննամ ամենակալ Արարիչը:

Բարեհամ աղբիւրին մերձեցէք, սառն
ջուրէն սուէք լուսցէք ձեր գիշերային հըսկ-
ման դառն արատաստաց հետքերը:

Ղենանք դէպ արեւելք, մեր աշակողման
զտութեամբ վրայ բարձրանանք ուր ապառա-
ժուա լեռ մի է. զգուշացէք, քարերը բռնե-
լով վեր մագլցել. եթէ քայքայենիդ պիտի,
պարսպաձեւ ժայռերէն կը դլորուիք անդրե-
դաձեւ ձորի խորքը:

Այս դժուարին ճանապարհով գիտէ՛ք ո՛ր
կը բարձրանաք, արանջիլի Մանեայ այր կոշ-
ուած սեղը:

Մանէ՛ որ Ս. Հովթարմեան կուտանայ հետ
եկաւ Հայաստան, հալածանաց ստեն փախաւ,
առանձնացաւ այս քարայրին մէջ, որուն ան-
բիծ սուրբ մարմինը՝ Դուստրիչ մեր սբբա-
ղան Հայրապետը դառաւ և ամփոփեց այս քա-
րայրէն երկու քայլ հեռու փոքր քարանձառին
մէջ որ երեք կանգուն երկայնութիւն, երկու
կանգուն լայնութիւն և երկու կանգուն բարձ-
րութիւն ունի. Եւ քարայրին առջեւը բոլո-
րակ փոքր դաշտ մը կայ, մանենք նախ այդ
քարայրը, ուր կը հանգչին մշտամրմունջ
աատրակիս սրբասուն ոսկերոտիքը. Եւ քա-
րայրին առջեւը բոլորակ փոքր դաշտ մը կայ:
Շատ դարեր հոլովեր անցեր են այս բարձ-
րութեան մէջ, յաւիտենական թմրութեան
մէջ ընկղմած: Կը մնայ մինչեւ դայ այն օրը
յուրում մեծագործ արարիչը այս հողագունտ
իջնայ:

Բարէ՛ զարմայմանս. Այն ստեն երկրի
խորը ուխուած մարդկային սերման հատիկ-
ներ պիտի ծաղկին նորահրաշ յարութեամբ:

Երկնի մեծագօր արքայի հրամանաւ չորս
տարեւոյ մէջ լուծուած, յաւիտենականու-
թեան անդունդներու մէջ անյայտացած մար-
մինք, իւրեանց ոգւոց հետ անսխալ պիտի
միանան, զարթնան և եյնեն գերեզմանե-
րէն, զօրութեանց արքայ առաջ ստանարու-

Խրեանց դործոց համեմատ վալձ կամ պատիւ :

Բաւ առեալ բոլորեցէք աստ, ծուներ դրէք խոնարհեալ դիմօք հայցեմք յերկնից որ նախնի ջերմ սուրբ հաւատք դօրանայ ի մեզ և առն բապնդի ի Հայաստան :

Ձեզ օրինակ մարդկային ազգի այս չքնաղ արարածը, որ մի աշխարհ կ'ալծէ : Մեր եւս նորա նման մարութ, սուրբ կուսութեամբ կենցաղաւարեմք աշխարհի մէջ :

Թո՛ղ բազմանան կուսանք ի մեզ, թո՛ղ պայծառազարդի կոյս եկեղեցին Հայաստանեայց :

Մաէ՛ք ճգնարանը, Մանեայ այրը որ բաւական մեծ է և որուն երես դէպ հաբաւ կը հայի : Զարմանօք կը տեսնէք ջրոյ կաթիլ մը առաստաղին վրայ կը մեծնայ, յանկարծ վար կը ցայտէ. զանազան տեղեր այդ կաթիլի դոյութիւն կ'ըլլայ, հինգ վայրկենէն մի կաթիլ կ'իջնէ : Սեպուհայ ջերմեռանդ ոխտաւորները կուգան աստ կ'աղօթեն, ժամերով կ'ազատեն, որդէսդի նախրական կաթիլը իւրեանց վրայ ցայտէ : Այն բարեգուշակ նշան է թէ՛ իւրեանց ոխտ կտտարուած է :

Երբեմն չառերու կը պատահի որ այդ որբազան կաթիլը եթէ իւրեանց վրայ չիջնէ տրտում ախար կը վերադառնան : Համբուրեցէ՛ք այս մամուսպատ հնացեալ քարեր, մեր հրաշագործ հայրապետի ճգնարանն եւ

ղած է : Մանեայ այրի վրայ բաւական բարձրութեամբ կ'երեւի քարայր մը, ուր խեղական ճգնարանն է Ս. Լուսաուրչի և ուրանգ մալգէ կտրող ելնէլ :

Հայկազո՛ւնք, իջնենք վար, ծառաց հովանւոյն տակ նստինք, ես նկարագրեմ հայոց Սեպուհը և դուք լսեցէ՛ք :

Ո՛ր անմահ լեռն Հայաստանի, սրտիս մէջ նկարեցի քո նկար, այժմ կ'ուզեմ նկարել ըզքեզ թղթերու վրայ : Գոհանամ բարձրադաս զաթ սարի ստորտը, ճիշդ նորա հարաւային կողմը կաշնի և մայլի ծառերով ծածկուած ես. աբեւմեհան կողմը պտտած է փոքր բլրակներով, անաւաններով. հարաւային կողմը կ'երեւի հսկայ, անտառապատ լեռանց չղթայներ. Արեւելեան կողմը կ'երկարի անդնդ ավար ձորը, անտառախիտ հսկայ ծառատունկերով : Քո բաղկացող վրայ կը հանդուցանես Հայաստանի հրաշագործ հայրապետը : Ապտուածու հարաւային կողմը մէջ բնակարան տալիք ճգնասէր հովիտապետին :

Ո՛վ կտրէ նկարել քո վեհմական մեծ լուսթիւնդ և խաղաղութիւնդ. քո տեսարան տեսնողի օխարը հոգեկան զմայլմամբ կը լցուի : Լեզու չունեցող մը բռնատակդ՝ բլլալ կ'ուզէ : Դպրութիւն չունեցողը քերթող մը : Ուսով հեռու դու կը ներշնչես ավետը հայրապետի

չնչով մտքորոտած օգերովդ կը բացալատեսս ըզ
մարդիկ , նոր մարդիկ կը ձուլես :

Ո՛ր սուրբ լեռան , խնդրեմ պատմէ ինչ որ
տեսար . Հայոց հզը քրիստոսասէր Տրդատ
թագաւորը քանի անդամներ եկաւ տաա Ս .
Հայրապետի մենարանը . և երբ մի անգամ
իւր պալատականաց անկարգութեանց , անօ-
րէնութեանց վրայ կը բողոքէր , Պարթևական
հայրապետը՝ Տրդատի ձեռքէն բռնելով միա-
տին Սեպուհայ գլխէն գէպ արեւելք իջան ,
խոնարհ գէպ ի ձոր անտառներու խտութեանց
մէջ մտան , ապառաժ մեծ քարի մօտ կանգ-
առին :

Ս . Գրիգորի հրամանաւ՝ Տրդատ իւր հուժ-
կու բաղիօք քաջեց սուրը և քորը գիւրաբեկ
անօթի նման երկուս ճեղքեց ու անոր վրայ
կանգնեցան Հայաստանի անզուգական խնաւ-
մակալները :

Ալեղարդ հայրապետը առաւ սուրը իւր
ձեռք և ըսաւ , « Տրդատ , ահա քեզ նշան
հաւատարու » :

Սուրը ձգեց , գէպ երկինք օդին մէջ ըսե-
լով , « Իմ Աստուածս կ'ըսէ թէ՛ քեռէ վերջ
Արշակունեաց թագաւորները հետզհետէ պի-
տի ակը բռնան և պիտի վերցուի . Հայաստան
ողբոյ և վախ կ'ոճի տեսարան պիտի ըլլայ :

Սա ըլլ օդին մէջ մեաց խաչա՛նք ,

Բեկեալ քարը Տրդատ քար ըսուեցաւ :

Սեպուհ , տեսա՛ր արդեօք , երբ արդարաւ-
ոէր մեծահաւատ արքայն Տրդատ՝ նախարա-
րաց անուղղայ բաղբէն ձանձրացած ձգեց իւր
արքայական պերճ թագը և թշնամեաց ա-
հարկու սարը , վաղարշապատէն Սեպուհ վա-
ղեց իւր սրտի վշտացը մխիթար գանձելու . ե-
կաւ աստ տեսաւ որ ճգնող հովուապետը իւր
մահկանացուն կնքած աշխարհէն մեկնած է ,

Նորա նշխարացը վրայ ինկաւ , լացեց ու
արտասուեց , շատ լացեց :

Չուզեց մեկնիլ աստի , իջաւ գէպ ի ձորը
Տրդատ քարի մօտ գոնուող փոքր քարայրը
իւր աղարանքը բրաւ :

Անմխիթար սգաւով կ'ողբար ազգի ազադայ
կարուստը : Անողորմ և ամբարիշտ նախարարը
իւրեանց սէգ նժոյգներով եկան տաա փառա-
զուրկ արքայի մթին քարայրը : Հրա իրեցին
դայն ի գահ արքայական . նա կը լիչեցունէր
նոյա ամէն արարք , ըսելով , « Աստուած բաշ-
կացած է այն ամէն անօրէնութեանց վրայ
ու պիտի պատժէ չարաչար : Հայաստան աշ-
խարհը թշնամեաց սոսնակութի պիտի ըլլայ ,
տէրութիւն , իշխանութիւն պիտի վերցունէ ,
ուղղուեցէ՛ք , ես ուղղութեանց վրայ կ'ուզեմ
թագաւորել . եթէ ոչ , այս անշուք քարայր՝
թագաւորական ամէն ճոխութիւններէ աւելի

իմ սիրտ կը զուարթացունէ, չեմ ուզեր դուրս
իմ լուսատու Գրիգորի մենարանի առջեւ
կ'ուզեմ մեռնիլ ու թաղուիլ:

Սեպտեմբր, անգութ նախարարաց ոճիւրը
ի՞նչպէս տեսար, նոքա թունալից բաժակ մա-
տուցին իւրեանց արդարատէր հզօր արքային:
Նա խմեց և քո մայրիներու տակ ինկաւ թա-
ւալազլոր, նորա հեծութեան մրմունջ քո ձորը
լցոյց:

Չտոկաց երկինք այս անգութ ոճիւրին:

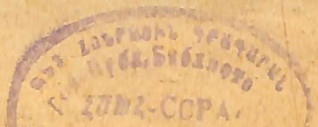
Լուսաւորիչ գլծոտ հայրը իւր քնարանէն
տրլմնցաւ, արթնցաւ: Բարձրացուց զլուսը,
տեսաւ դէպի ձոր Տրդատ քաղի մաս:

Մայրիներու տակ փռուած Հայաստանի
առիւծը վշտահար ցաւոց երկանց մէջ:

Տրդատ, իմ գուշակութիւն պիտի կա-
տարուի. Հայաստանի համար ողբալ և աղա-
թեւ այժմ օգուտ չունի:

Դու համբերէ, քիչ վերջը մեռելոց աշխարհը
կը մանես. Հայաստան կը կրէ իւր անօրէնաւ
թեանց պատիժը լի ու լի:

Մինչեւ ուզուին. Սոյս ցուալի դէպքէն
ցարդ հազար չորս հարիւր տալի կը լինի և
դեռ չը խրատուեցանք, դեռ չուզուեցանք:

2013

